

ÜLKEMİZİN SAĞLIK DÜZEYİ VE BUNU BELİRLEYEN KİMİ GÖSTERGELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. A. Hamdi AYTEKİN (*)

Dr. M. Rahmi DİRİCAN (**)

1. Giriş :

Bir ülkenin sağlık düzeyini belirlerken, karmaşık ve doğruluğu kuşkulu bazı göstergelerin yerine, hesaplanması oldukça kolay ve yanılma payı düşük olan 0-4 yaş ölüm oranıtısı kullanılmalıdır (1, 2). Bu oranıtı, bilinen öteki sağlık göstergeleriyle çok yakından ilgilidir ve onların doğrultusunda sonuçlar vermektedir. Bu yazıda, Türkiye'nin sağlık durumunu yansıtan çeşitli göstergelerle il ve ilçe merkezlerine ait 0-4 yaş ölüm oranıtısı karşılaştırılmıştır.

2. Diğer Sağlık Göstergeleri ve 0-4 Yaş Ölüm Oranıtısı :

Ülkenin sağlık düzeyine etkisi olacağı arsayılan en önemli etmenlerinden biri sağlık insan gücünün niceliksel ve niteliksel durumudur. Türkiye'de değişik yıllarda hastane yatağı başına ve bazı sağlık personeli başına düşen nüfus sayıları Tablo: 1'de verilmiştir (3, 7).

Tablo: 1 — Türkiye'de Yıllara Göre Hekim, Ebe ve Hastane Yatağı Başına Düşen Nüfus ve 0-4 Yaş Ölüm Oranıtısı

Yıllar	Bir Hekime Düşen Nüfus	Bir Ebeye Düşen Nüfus	Bir Hastane	
			Yatağına Düşen Nüfus	0-4 Yaş Ölüm Oranıtısı (%)
1963	2684	7317	560	39.5
1967	2757	5824	550	34.2
1971	2192	2974	480	33.9
1975	1843	3084	460	35.3

Ülkemizde ancak genel nüfus sayımları sonrası yayınlanabilen ve o zamanki durumu gösteren öğrenim düzeyleriyle 0-4 yaş ölüm oranıtısı arasındaki ilişki Tablo: 2'de verilmiştir (6, 8-10).

(*) Bursa Tıp Fakültesi Toplum Sağlığı Kürsüsü Öğretim Üyesi, Doç. Dr.

(**) Bursa Tıp Fakültesi Toplum Sağlığı Kürsüsü Öğretim Üyesi, Prof. Dr.

Tablo: 2 — Yıllara Göre 0-4 Yaş Ölüm Orantısı ve Okur-yazarlık Durumu

Yıllar	Okur-yazar Olanlar (*)		0-4 Yaş Ölüm Orantısı (%)
	Kadın (%)	Erkek (%)	
1965	32.8	64.0	37.6
1970	41.8	70.4	33.8
1975	48.3	75.2	35.3

(*) Türkiye düzeyinde ve 6 yaştan yukarı nüfusta.

Ulusal gelir düzeyinin bir sağlık göstergesi olarak değerlendirilmesi kuşkusuz gerçekçi bir yorumdur. Basit bir aritmetik işlemin de ötesinde, dengesiz dağılsa bile, bu gelirden gözlenecek artışın sağlık düzeyinin yükselmesine yol açması beklenir. Ülkemizde kişi başına düşen ulusal gelirle 0-4 yaş ölüm oranıtısı birlikte incelendiğinde bu gerçeğin gözlendiğini söylemek olanaksızdır (Tablo: 3).

Tablo: 3 — Yıllara Göre Kişi Başına Ulusal Gelir (*), ve 0-4 Yaş Ölüm Orantısı (6, 11, 12)

Yıllar	Kişi Başına Ulusal Gelir (TL.)	0-4 Yaş Ölüm Orantısı (%)
1963	2151	39.5
1967	3099	34.2
1971	5318	33.9
1975	13386	35.3

(*) Cari üretici fiyatlarıyla

Devlet adına sağlık hizmetlerini yürütmekle yükümlü kılınan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın (SSYB) bu hizmetleri görmek için harcadığı para ve bundan kişi başına düşen pay aşağıda verilmiştir (Tablo: 4).

Tablo: 4 — Yıllara Göre Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (S.S.Y.B.) Bütçeleri (*), Kişi Başına Bu Bütçeden Düşen Pay ve 0-4 Yaş Ölüm Orantısı (6, 11, 12)

Yıllar	S.S.Y.B.		Kişi Başına 0-4 Yaş Ölüm	
	Bütçesi (x1000 TL.)	Genel Bütçeye Düşen Har. Göre (%)	(TL.)	Orantısı (%)
1967	729.025	3.5	22.26	34.2
1971	1.599.651	3.4	44.17	33.9
1975	4.499.326	3.9	112.41	35.3

(*) Bütçe yılı sonunda o yıl harcanan toplam.

Günümüzde devletçe halka sunulan sağlık hizmetleri, iki değişik yöntemle uygulanmaktadır. Bu hizmet yöntemlerinden biri, sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesidir. Elde bulunan verilere göre (6) sağlık hizmetlerinin sosyalleştirildiği illerde ve tüm ülkede 0-4 yaş ölüm oranısının ilişkileri Tablo: 5'de verilmiştir.

Tablo: 5 — Yıllara Göre Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirildiği İllerde ve Türkiye'de 0-4 Yaş Ölüm Orantısı (*)

Yıllar	0-4 Yaş Ölüm Orantısı	
	Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirildiği Bölge	Türkiye Ortalaması
1973	39.4	33.3
1974	40.2	34.0
1975	41.3	35.3

(*) İl ve ilçe merkezleri.

3. Sonuç :

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk kurulduğu günlerde uygulamaya konulan ve o zamana göre oldukça ileri düzeyde sayılan sağlık

sistemi ve örgütlenme biçimi aradan geçen yıllarda ülkenin sağlık düzeyine kuşkusuz olumlu katkılar yapmıştır. Yaklaşık 60 yıl boyunca sağlık alanında pek çok sorun çözülmüş, ülkenin sağlık düzeyi başlangıç dönemine göre oldukça yükseğe erştirilmiştir. Ancak yapılanlarla yapılması gerekenlerin yeterli bir uyum içinde olduğunu söylemek oldukça güçtür. Kısa bir geçmiş içinde ve günümüzde, ülkemizin sağlık düzeyini yansıtan bilgiler incelendiği zaman bu durum daha çarpıcı biçimde ortaya çıkmaktadır.

Yıllar boyunca, giderek hekim başına düşen kişi sayısında önemli ölçüde düşme gözleendiği halde 0-4 yaş ölüm oranısında aynı hızda bir azalma oluşmamıştır. Ebeler için de benzer bir durum söz konusudur. Bireylerin öğrenim düzeyi, sağlıklı yaşam için gerekli alışkanlıklar kazanma ve sürdürmede önemli rol oynar. Ülkemizin öğrenim düzeyinde gözlenen gelişmenin 0-4 yaş ölüm oranısı değerlerine hiç yansımadağı bir gerçektir. Sosyo-eoknomik kalkınmanın önemli ölçütlerinden biri olan kişi başına ulusal gelir artışının da sağlık düzeyini etkilemesi beklenirken, son 14 yılda böyle bir olgu gözlenememiştir.

Ülkemizde sağlık alanında çeşitli kesimler hizmet verdiğinden gerçek sağlık harcamalarını saptamak olanaksızdır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesinin genel bütçedeki payı gözönüne alınırsa, ülkemizde devletin sağlık harcamalarına ayırdığı pay yetersizdir. Özellikle tedavi edici hizmetlerin istek-sunu düzenine göre yürütülmesi ve devletin bu hizmet için ayırdığı payın bile yetersiz olduğu gözönüne alınırsa, sağlık hizmetlerinde daha hızlı bir gelişme beklemek gerçekçiliğe ters düşecektir.

Tümüyle bakılınca, sağlığı dolaylı olarak etkileyen çeşitli etmenlerde gözlenen iyiye gidiş, Türkiye'nin sağlık düzeyinde aynı ölçüde bir gelişmeye yol açmamıştır. 1963 yılından beri sosyalleştirilmiş sağlık hizmeti uygulanan illerde de sağlık düzeyi yeterince gelişmemiştir. **Bir ülkenin sağlık düzeyini etkilemesi beklenen hekim, diğer sağlık personeli ve hasta yatağı sayısal artışlarıyla ulusal gelir ve sağlık harcamaları artışları genel sağlık düzeyinin daha iyice gitmesinde yetersiz kalıyorsa, bu durumu etkileyen daha başka ve ÖNEMLİ ETMENLER'in varlığını düşünmek gerekir. Yıllardır temel sağlık sorunlarının çözümünü engelleyen bu ÖNEMLİ ETMENLER ortaya konulmadıkça, ülkemizde toplumsal sağlığın istenen düzeye erişmesi güç, hatta olanaksızdır.**

KAYNAKLAR

- 1 — Dirican, M. R., Aytekin, H. A., Gülesen, Ö.: Sağlık düzeyinin belirlenmesinde 0-4 yaş ölüm oranısının değeri. TTB. Toplum ve Hekim, Sayı: 18,4,1979.
- 2 — Aytekin, H. A., Dirican, M. R.: Çeşitli göstergelerinin 0-4 yaş ölüm oranısı ile ilişkileri, SSYB Sağlık Dergisi (yayında).
- 3 — Tunca, Y.: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Çalışmaları ve Tıbbi İstatistik Yıllığı 1960-1963, SSYB Yayınları No: 317, Balkanoğlu Matbaacılık Şrk. Ankara, 1965.
- 4 — SSYB: Türkiye Sağlık İstatistik Yıllığı 1964-1967, SSYB Sağlık Propagandası ve Tıbbi İstatistik Gn. Md. Yayın No: 413, Güneş Matbaacılık TAŞ, Ankara 1971.
- 5 — SSYB: Türkiye Sağlık İstatistik Yıllığı 1967 - 1972 SSYB Sağlık Propagandası ve Tıbbi İstatistik Gn. Md. Yayın No: 444, Güneş Matbaacılık TAŞ, Ankara 1975.
- 6 — DİE: İl ve İlçe Merkezlerindeki Ölümler 1962-1975, DİE Yayınları No: 448, 476, 502, 553, 559, 572, 599, 622, 642, 703, 723, 768, 794, 830.
- 7 — WHO: World Health Statistics Annual, Geneva, Vol: III, 1977.
- 8 — DİE: Genel Nüfus Sayısı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 24.10.1965, DİE Yayın No: 568, Ankaar, 1969.
- 9 — DİE: Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 25.10.1970, DİE Yayın No: 756, Ankara, 1977.
- 10 — DİE: Genel Nüfus Sayımı, 26.10.1975 % 1 Örnekleme Sonuçları, DİE Yayın No: 771, Ankara, 1976.
- 11 — DİE: Türkiye İstatistik Yıllığı 1975, DİE Yayın No: 750, Ankara, 1976.
- 12 — DİE: Türkiye İstatistik Yıllığı 1977, DİE Yayın No: 825, Ankara, 1976.